

CMSD

NATIONAL
CONFERENCE
2022

รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายด้านการจัดการชุมชน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครั้งที่ 7

"นวัตกรรมการจัดการชุมชน
เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน"

คำนำ

หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบ้านและชุมชน ภาควิชามนุษยสัมพันธ์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้นักศึกษาได้เรียนรู้ภาคทฤษฎีและปฏิบัติควบคู่กัน และนำองค์ความรู้สู่การปฏิบัติภาคสนามร่วมกับชุมชน อีกทั้งได้เรียนกระบวนการวิจัยและการสัมมนา การเขียนรายงานการวิจัยและนำเสนอผลงานวิจัย นอกจากนี้ยังได้นำองค์ความรู้และกระบวนการวิจัยไปพัฒนาและต่อยอดเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและชุมชน โดยทำโครงการวิจัยร่วมกับองค์กรและสถานประกอบการในการฝึกสหกิจศึกษา และนำเสนอผลงานวิจัยต่อองค์กรและสถาบันการศึกษา จึงถือเป็นการเผยแพร่งานวิจัยสู่สาธารณชน เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ทางวิชาการ สามารถนำไปสู่การพัฒนาผลงานให้มีคุณค่ามากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การสร้างเครือข่ายด้านวิชาการและวิจัยด้านการจัดการชุมชน ยังเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการขับเคลื่อนงานวิจัยชุมชน เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมและพัฒนาศักยภาพทางวิชาการและประสบการณ์ทางวิชาชีพก่อนออกไปสู่การทำงานในอนาคต หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาบ้านและชุมชน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ร่วมมือกับสาขาวิชาชุมชนศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และสาขาวิชาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร ในการจัดโครงการพัฒนาเครือข่ายการศึกษาวิจัยและความสัมพันธ์ด้านการจัดการชุมชนของคณาจารย์และนักศึกษา 3 สถาบัน และยกระดับเป็นการประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายด้านการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในปี พ.ศ. 2559 โดยมีสาขาวิชาบ้านและชุมชน เป็นเจ้าภาพครั้งแรก และหมุนเวียนกันเป็นเจ้าภาพในปีต่อ ๆ มา ซึ่งในปี พ.ศ. 2565 นี้ สาขาวิชาบ้านและชุมชน ได้รับเป็นเจ้าภาพจัดโครงการการประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายด้านการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครั้งที่ 7 เพื่อเป็นเวทีในการนำเสนอผลงานวิชาการทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ระดับบัณฑิตศึกษาและปริญญาตรี และเกิดการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างคณาจารย์และนักศึกษาทั้ง 3 สถาบัน ให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป อนึ่งในการจัดประชุมวิชาการระดับชาติในครั้งนี้ ได้รับความร่วมมือจาก สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ร่วมเป็นภาคีเครือข่ายในครั้งนี้

คณะผู้ดำเนินการจัดประชุมวิชาการ ขอขอบคุณ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และสมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ ที่ร่วมเป็นเจ้าภาพในการจัดประชุมวิชาการครั้งนี้ ขอขอบคุณผู้บริหาร คณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ตลอดจนผู้นำเสนอผลงานการวิจัย ผู้เข้าร่วมประชุมวิชาการ คณะทำงานและนักศึกษา ที่มีส่วนร่วมสำคัญในการจัดการประชุมวิชาการครั้งนี้ให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ทุกประการ

รายชื่อคณะกรรมการฝ่ายพิจารณาบทความและตรวจทานเอกสาร และผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ
โครงการประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายด้านการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครั้งที่ 7

ศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ สังข์รักษา
รองศาสตราจารย์ ดร.จงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร
รองศาสตราจารย์ ดร.อุทัย ปริญญาสุทธินันท์
รองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย ภูวนาถวิจิตร
รองศาสตราจารย์เอมอร เจียรมาศ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณภัทร วิศวะกุล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิมพ์ชนก เครือสุคนธ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อิสระ บุญญะฤทธิ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สยาม ราชวัตร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุประภา สมนึกพงษ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์สุดา พุฒจร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภรัตน์ แสงฉัตรแก้ว
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกศราพร พรหมนิมิตกุล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สวรรยา ธรรมอภิพล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เรวดี อึ้งโพธิ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาคร ชลสาคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทรงสุดา ภูส์ว่าง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ระพี แสงสาคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทรงพันธ์ ตันตระกูล
อาจารย์ ดร.สมยศ โอ่งเคลือบ
อาจารย์ ดร.อรยา พรเอี่ยมมงคล
อาจารย์ ดร.ปรีวิทย์ ไวยาษาชีวะ
อาจารย์ ดร.ส่งเสริม แสงทอง
อาจารย์ ดร.ธิตีพัทธ์ บุญปก
อาจารย์ ดร.อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง
อาจารย์ ดร.ศรันยา เผือกผ่อง
อาจารย์ ดร.สุนี คำนวลศิลป์
อาจารย์ ดร.จรรยาบรรณ สุธรรมมา
อาจารย์รชกร วชิรสิโรตม
อาจารย์วันชัย เจือบุญ
นางสาวสุนิสา วงศ์ประทุม

กำหนดการ

การประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายด้านการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครั้งที่ 7
“นวัตกรรมการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”

จัดโดย

สาขาวิชาบ้านและชุมชน ภาควิชามนุษยสัมพันธ์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ร่วมกับ

สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์
สาขาวิชาชุมชนศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
และ สาขาวิชาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

วันที่ 9 เมษายน 2565 เวลา 08.00 – 17.00 น.

ผ่านระบบการประชุมออนไลน์ โปรแกรม ZOOM Meeting ID: 3814820686

ภาคเช้า

- เวลา 08.00 – 08.25 น. ผู้เข้าร่วมการประชุมวิชาการระดับชาติ เข้าสู่ห้องประชุมออนไลน์
- เวลา 08.25 – 08.30 น. กล่าวต้อนรับ
โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณภัทร วิตะกุล หัวหน้าภาควิชามนุษยสัมพันธ์
- เวลา 08.30 – 09.00 น. พิธีเปิด
โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ระวี จันทร์ส่อง
คณบดีคณะมนุษยศาสตร์
- กล่าวรายงาน โดย รองศาสตราจารย์ ดร.อารณ์ โอภาสพัฒนกิจ
รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- เวลา 09.00 – 10.00 น. บรรยายพิเศษเรื่อง นวัตกรรมจัดการชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน
โดย ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์
- เวลา 10.00 – 10.30 น. บรรยายพิเศษเรื่อง ทิศทางการใช้นวัตกรรมจัดการชุมชน
โดย รองศาสตราจารย์ ดร.อารณ์ โอภาสพัฒนกิจ
- เวลา 10.30 – 10.45 น. พักร (ผู้ดำเนินรายการ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้นำเสนอ เข้าห้องประชุมย่อยเพื่อเตรียมการนำเสนอ)
- เวลา 10.45 – 12.05 น. นำเสนอผลงานภาคบรรยายระดับบัณฑิตศึกษา อาจารย์และบุคคลทั่วไป
(ภาคเช้า จำนวน 3 ห้องประชุมย่อย)
- เวลา 12.05 – 12.15 น. ผู้ทรงคุณวุฒิลงมติคัดเลือก “การนำเสนอผลงานวิจัยดีเด่น”
- เวลา 12.15 – 12.45 น. พักรับประทานอาหารกลางวัน
- เวลา 12.45 – 13.00 น. ผู้ดำเนินรายการ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้นำเสนอ เข้าห้องประชุมย่อยเพื่อเตรียมการนำเสนอ

ภาคบ่าย

- เวลา 13.00 – 16.30 น. นำเสนอผลงานภาคบรรยายระดับปริญญาบัณฑิต (ภาคบ่าย จำนวน 8 ห้องประชุมย่อย)
ผู้ทรงคุณวุฒิลงมติคัดเลือก “การนำเสนอผลงานวิจัยดีเด่น”
- เวลา 16.30 – 17.00 น. พิธีปิด

- ประกาศรางวัล

“บทความวิจัยดีเด่น”

ระดับบัณฑิตศึกษา 1 รางวัล ระดับปริญญาตรี 1 รางวัล

“การนำเสนอผลงานวิจัยดีเด่น”

ระดับบัณฑิตศึกษา 3 รางวัล ระดับปริญญาตรี 8 รางวัล

- กล่าวปิด โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณภัทร วิศวะกุล

หัวหน้าภาควิชามนุษยสัมพันธ์

- สาขาวิชาชุมชนศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ รับผิดชอบการเป็นเจ้าภาพการประชุมวิชาการระดับชาติ

เครือข่ายด้านการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครั้งที่ 8

.....

หมายเหตุ : เกียรติบัตรทุกรางวัลจะดำเนินการจัดส่งทางไปรษณีย์ให้แก่ผู้เข้าร่วมนำเสนอผลงานวิจัย

ห้องที่ 2 HB7301 ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมชุมชน และการท่องเที่ยวชุมชน

ผู้ทรงคุณวุฒิ : 1. ผศ.ดร.เรวดี อึ้งโพธิ์, 2. อ.ดร.สมยศ โองเคลือบ, 3. อ.ดร.ปรีวิทย์ ไททยาชีวะ (ผู้ดำเนินรายการ: นายกิตติพิชญ์ วิชาษา)			
เวลา	หมายเลขบทความ	ชื่อบทความ	ชื่อผู้นำเสนอ
13.00 – 13.20 น.	948	ความคงอยู่ของความหลากหลายทางวัฒนธรรมชุมชน ตำบลทุ่งพลา อำเภอกอโกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี	จิตรลดา กล้าจิต, พจนีย์ วิระศรี, วริศรา คงมี
13.20 – 13.40 น.	960	ข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการท่องเที่ยวชุมชนในยุคหลังโควิด-19 กรณีศึกษาชุมชนหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา	พัทธ์ธีรา ลือรุ่งโรจน์วุฒิ, เกษวลิน ฌรงค์กุล, กนกวรรณ ชิตมณี
13.40 – 14.00 น.	976	การศึกษาภูมิปัญญาการนวดแผนไทยกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนวัดเลียบ จังหวัดสงขลา	ภูธเรศ จิตจันทร์, ณิชฐิตา ณ พัทลุง, ปณิดา ดวงสุวรรณ
14.00 – 14.20 น.	992	การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตครัวเรือนดั้งเดิมของ ชุมชนหนองค้อ ตำบลหนองขาม อำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี	ญาณิชา เหลืองอ่อน
14.20 – 14.40 น.	1040	แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวหลังสถานการณ์โควิด-19 ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา	ดวงกมล สงแสง, ณิชชา เทพนมิตร
14.40 – 15.00 น.	1047	การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนแหลมผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี	นรินทร์ เอี่ยมสอาด
15.00 – 15.20 น.	1064	การศึกษาคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมในวัดระฆังโฆสิตาราม วรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร	บัวชมพู พุ่มซ้อน
15.20 – 15.40 น.	1121	การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ชุมชนบ้านลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่	วณิชชา ยิ่งรักชัย, ชนนิกานต์ หงษ์ไม้

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนแหลมผักเบี้ย อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี <i>นรินทร์ เอี่ยมสอาด และทิพย์สุตา พุมจร.....</i>	306
การศึกษาคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมในวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร <i>บัวชมพู พุดซ้อน และเกศราพร พรหมนิมิกุล.....</i>	318
การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ชุมชนบ้านลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ <i>นรมน วิสัย, ปลาย จันทร์จินดา, รณวัฒน์ หอคำ, วณิชชา ยิ่งรักชัย, กรรณก เครือเมฆ, ชนนิกานต์ หงส์ไม้, ณัฐรา ศักดิ์ทอง และธัชชัย ภูวานาภิวัตน์.....</i>	328
ระดับปริญญาบัณฑิต ห้องที่ 3 HB 7302 เศรษฐกิจชุมชน และการปรับตัวของผู้ประกอบการ ในสถานการณ์โควิด-19 (1)	
การปรับตัวของวิสาหกิจชุมชนในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 : กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนส่งเสริมอาชีพเกาะกก ตำบลเนินพระ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง <i>ชาลิตา คำมี และศุภรัตน์ แสงฉัตรแก้ว.....</i>	339
ความพึงพอใจของลูกค้าร้านก๋วยเตี๋ยวน้ำแดงเสลา อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ <i>ชญญา กิจวิมลรัตน์ และศุภรัตน์ แสงฉัตรแก้ว.....</i>	350
ผลกระทบของผู้ประกอบการโรงแรม New Season Square อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จากสถานการณ์ โควิด-19 <i>อัญชิสา โพธิ์พงษา และสุดารัตน์ ทองสุข และเอมอร เจียรมาศ.....</i>	355
การปรับตัวของธุรกิจโรงแรมในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) : กรณีศึกษา โรงแรมรอยัล โดมอนด์ จังหวัดเพชรบุรี <i>กนิษฐา น้อยอำแพง และสุนี คำนวลศิลป์.....</i>	363
การปรับตัวของกลุ่มอาชีพผู้รับเหมาก่อสร้างในสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) : กรณีศึกษาตำบลท่าเรือ อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี. <i>ปฎิญา ชาวไทย และสุนี คำนวลศิลป์.....</i>	371
การปรับตัววิถีใหม่ของผู้ประกอบการร้านกาแฟ อำเภอพระสมุทรเจดีย์ จังหวัดสมุทรปราการ <i>รุจิรัตน์ ปัตตายะโส และนรินทร์ สังข์รักษา.....</i>	378
การปรับตัวของผู้ประกอบการร้านค้าชุมชนภายใต้สถานการณ์ไวรัสโคโรนา 2019 ในพื้นที่ชุมชนเอื้ออาทร ซอยคูบอน 27 จังหวัดกรุงเทพมหานคร <i>วรพัฒน์ ถนัดกรีเดช และชงพร พรหมสาขา ณ สกลนคร.....</i>	383
การปรับตัวของโรงงานรีไซเคิลพลาสติกในช่วงสถานการณ์ COVID-19 กรณีศึกษา : ธุรกิจรีไซเคิลพลาสติก ในตำบลดอนไถ อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร <i>วศิน ศรีวิไล และชงพร พรหมสาขา ณ สกลนคร.....</i>	389
การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ชาดอกอัญชัน วิสาหกิจรักษ์อัญชัน ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ <i>มิรา บุญปรามมีวงศ์ และณภัทร วิตะกุล.....</i>	398
ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดที่ส่งผลต่อการเลือกซื้อของฝากนักท่องเที่ยว กรณีศึกษา ร้านน้องหญิงของฝาก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ <i>อัครชัย งดงาม และรชกร วชิรสิโรตม.....</i>	408

การศึกษาคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมในวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

A STUDY OF CULTURAL RESOURCE VALUE IN WAT RAKANG KOSITARAM WORAMAHAWIHAN BANGKOK

บัวชมพู พุ่มซ้อน¹ และ เกศราพร พรหมนิมิตกุล²

บทคัดย่อ

การศึกษาในครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษางานวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมในวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร จังหวัดกรุงเทพมหานคร ว่าทรัพยากรวัฒนธรรมภายในวัดระฆังให้คุณค่าในด้านใดบ้าง โดยใช้วิธีการสำรวจและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญภายในวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร และการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ได้แก่ พระอุโบสถ หอพระไตรปิฎก ตำหนักแดง หอพระไตรปิฎกหลังเล็ก (ตำหนักทอง) พระวิหารสมเด็จพระสังฆราช (สี) พระเจดีย์ 3 องค์ พระปราสาทองค์ใหญ่ พระประธานยิ้มรับฟ้า และพระวิหารสมเด็จพระโต พรหมรังสี โดยพบว่าทรัพยากรดังกล่าวมีคุณค่าที่โดดเด่นทั้งหมด 5 ด้านด้วยกัน ได้แก่ 1) ด้านความศรัทธา 2) ด้านสถาปัตยกรรม 3) ด้านศิลปกรรม 4) ด้านประติมากรรม และ 5) ด้านประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ยังพบเห็นว่าโดยภาพรวมของวัดระฆังโฆสิตารามได้พบเห็นคุณค่าที่ไม่สามารถจับต้องหรือพบเห็นได้ อีก 1 ด้าน คือ 6) คุณค่าในด้านวิทยาการและการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าวัดระฆังคือแบบอย่างในการเผยแพร่ความรู้ เป็นต้นแบบโรงเรียนปฏิบัติธรรมในระดับประเทศ

คำสำคัญ: คุณค่า, ทรัพยากรวัฒนธรรม, วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร

Abstract

This study used a qualitative research study and have a purpose 1) To study the value of cultural resources in Wat Rakhang Kositaram Woramahawihan Bangkok that the cultural resources within Wat Rakhang are valued in any way by using survey methods and in-depth interviews with key informants inside Wat Rakhang Kositaram Woramahawihan and the study of related research papers.

The results revealed that Wat Rakhang Kositaram Woramahawihan. There are valuable cultural resources such as the Ubosot, the Tripitaka Hall, the Red Pavilion, the Small Tripitaka Hall (Golden Pavilion), the Viharn Somdej Phra Sangkharat (Si), the 3 Chedi, The Big Prang, the biggest Buddha in a temple smiles at the sky and Phra Viharn Somdet (To Brahmarangsi). It found that such resources have outstanding values in all 5 areas: 1) Faith 2) Architecture 3) Fine Arts 4) Sculpture and 5) History. In addition, it was found that the overall picture of Wat Rakhang Kositaram has found the value that cannot be touched or seen. Another aspect is 6) the value in science and education. The researcher saw that Wat Rakhang is a model for disseminating knowledge. As a model for a school of dharma practice at the national level.

Keywords: VALUE, CULTURAL RESOURCES, WAT RAKANG KOSITARAM WORAMAHAWIHAN

¹ นักศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี

1. บทนำ

วัดในอดีตยังคงถือว่าเป็นศูนย์กลางของชุมชน หรือสถาบันทางสังคม เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดยังเป็นสถานที่รวบรวมทรัพยากรทางวัฒนธรรมรวมถึงศิลปวิทยาการความรู้ในหลากหลายสาขา ตัวอย่างเช่น หลักธรรม คติชน ตลอดจนเป็นแหล่งศิลปกรรมที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมในหลากหลายด้าน ตัวอย่างเช่น ด้านศิลปกรรม ด้านโบราณคดี ด้านความศรัทธา ซึ่งนับเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมหรือมรดกอันล้ำค่า และเสมือนเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย ซึ่งต่อมาในปัจจุบันได้วัดมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม โดยวัดได้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมและความเจริญของชาติ ทำให้สามารถย้อนไปศึกษาหรือสืบค้นในเรื่องของประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้งการเชื่อมโยงกับความเป็นมาของชุมชน การตั้งถิ่นฐานรากเหง้าของชุมชนและสภาพสังคมในยุคสมัยต่างๆ

วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นโทชนิดวรมหาวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ 250/1 ซอยอรุณอมรินทร์ 18 ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร อยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกายภาค 1 วัดแห่งนี้เชื่อกันว่าเป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาเป็นราชธานี เดิมมีชื่อว่าวัดบางว่าใหญ่ (หรือบางว่าใหญ่) คู่กับวัดบางว่าน้อย (หรือบางว่าน้อย) คือ วัดอมรินทราราม ต่อมาเมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงกู้เอกราชของไทยกลับคืนมาได้ และเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ พร้อมตั้งพระนครหลวงใหม่ขึ้นเรียกว่า กรุงธนบุรี และได้ทำการขึ้นวัดบางว่าใหญ่เป็นพระอารามหลวงแล้วมีการตั้งพระสังฆราชองค์แรกคือ สมเด็จพระสังฆราช (สี) เมื่อล่วงสมัยกรุงธนบุรีแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ และได้ย้ายเมืองหลวงมาตั้งที่ฝั่งพระนคร เป็นการเริ่มต้นยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ได้อาราธนาสมเด็จพระสังฆราช (สี) ที่ได้ถูกถอดยศในสมัยของพระเจ้าตากสินมหาราช และได้แต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช (สี) เป็นปฐมสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ต่อมาได้มีการขุดพบพระขี้ผึ้ง ขึ้นชื่อว่าเป็นระฆังเสียงดีที่มีเสียงไพเราะและกังวานมาก เพราะเหตุแห่งการขุดระฆังได้ จึงได้ชื่อตามทีประชาชนเรียกกันต่อมาว่า วัดระฆัง ตั้งแต่นั้นมา (Wikipedia, 2565).

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร ขึ้นชื่อว่าเป็นวัดที่เก่าแก่ และอยู่คู่ประเทศไทยมาถึง 3 ยุคสมัย คือ สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นวัดที่อยู่ติดแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ทำให้สามารถพบเห็นหลักฐานในการก่อตั้งชุมชน มีรากเหง้าวัฒนธรรมในสมัยก่อน ซึ่งเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าในหลากหลายด้าน ที่เห็นได้ชัดตัวอย่างเช่น ด้านโบราณคดี ด้านศิลปกรรม ด้านสถาปัตยกรรม ด้านความศรัทธา ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่ล้ำค่า และพบเห็นได้อย่างมากในปัจจุบัน และยังให้คุณประโยชน์แก่ประชาชนในหลายด้าน ตัวอย่างเช่น ด้านการศึกษา ที่วัดระฆังเป็นเสมือนสถานที่หรือแหล่งเรียนรู้ ในเรื่องการศึกษาธรรมะ เรื่องศิลปวิทยาการ หรือเรื่องประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ด้านสังคม ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตการตั้งรกรากของชุมชนบริเวณโดยรอบที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง และในปัจจุบันวัดระฆังถือเป็นวัดที่มีความโด่งดังเป็นที่รู้จักในอันดับแรกๆ ของประเทศไทย จึงมีผลประโยชน์สำคัญในด้านธุรกิจ โดยเฉพาะธุรกิจที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว วัดระฆังถือเป็นวัดที่อุดมไปด้วยทรัพยากรทางวัฒนธรรม ที่สามารถสร้างแรงจูงใจให้กับประชาชนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุชณียบุคคลสำคัญ ที่เป็นต้นน้ำถือนักท่องเที่ยวคนไทยมาเนิ่นนาน อย่างสมเด็จพระพุทธจารย์ (โต พรหมรังสี)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาทรัพยากรทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร ซึ่งผลการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมอันเป็นสมบัติของชาติต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมภายในวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร

3. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

3.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ความหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม หมายถึง กระบวนการหรือชุดของการกระทำกิจกรรมหรือปฏิบัติการที่ดำเนินการเกี่ยวเนื่องกับโบราณสถาน แหล่งโบราณคดี โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ซึ่งสามารถแบ่งประเภทของทรัพยากรวัฒนธรรม ได้ 2 ประเภท คือ 1) ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Resources) หมายถึง ซากสิ่งของสิ่งก่อสร้าง วัตถุที่จับต้องได้และสัมผัสได้ด้วยมือและมองเห็นด้วยสายตา รวมถึงพืช สัตว์ทรัพยากรธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ในฐานะต่างๆ เช่นเป็นอาหาร เป็นวัตถุดิบสำหรับทำสิ่งของเครื่องใช้ พิธีกรรม ที่อยู่อาศัย และสถานที่ก่อตั้งชุมชน 2) ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Resources) หมายถึง การปฏิบัติ การแสดงออก การนำเสนอ ความรู้ ทักษะ รวมทั้งอุปกรณ์ วัสดุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ที่เกี่ยวข้องซึ่งชุมชน กลุ่มชน และปัจเจกบุคคลส่งผ่านหรือถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง และมนุษย์ยังมีการผลิตซ้ำ และสร้างทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม การปะทะสังสรรค์กับธรรมชาติและประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตน และเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของตนเองให้ยั่งยืนทรัพยากรวัฒนธรรมทั้งสองประเภทมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันแต่ก็มีบางประเภทของทรัพยากรวัฒนธรรมที่ต้องทำความเข้าใจเพื่อประโยชน์ต่อการจัดการและสงวนรักษา สามารถประเมินคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมได้ 7 ด้านด้วยกัน ได้แก่ 1) คุณค่าทางสุนทรียภาพ 2) คุณค่าทางประวัติศาสตร์ 3) คุณค่าทางโบราณคดี 4) คุณค่าทางศิลปกรรม 5) คุณค่าทางสถาปัตยกรรม 6) คุณค่าทางวิชาการและการศึกษา 7) คุณค่าในเรื่องขนาดโครงสร้างและวัสดุ และทำการศึกษาภายใน (นายเดชชาติ นิลวิเศษ, 2557 อ้างถึงใน วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, 2552)

3.2 บริบทพื้นที่ศึกษา วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ 250/1 ซอย อรุณอมรินทร์ 18 ถนนอรุณอมรินทร์ แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร พิกัดทางภูมิศาสตร์ทางทิศเหนือจะติดวังหลัง ทิศตะวันตกติดถนนศิริราช ทิศตะวันออกติดแม่น้ำเจ้าพระยา และทิศใต้จะติดกับถนนอุทธรเรือ เป็นพระอารามหลวงชั้นโทชนิดวรมหาวิหาร อยู่ในเขตการปกครองคณะสงฆ์มหานิกายภาค 1

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการศึกษาคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมในวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร มีรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งได้รับข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารทางเว็บไซต์ และศึกษาจากการสำรวจทรัพยากรวัฒนธรรมภายในวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหารและสัมภาษณ์ผู้รู้ ในเรื่องคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

4.1 การศึกษาค้นคว้า และการสำรวจ

ผู้วิจัยได้ทำการกำหนดพื้นที่ที่จะทำการศึกษา ควบคู่กับการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารควบคู่กับการศึกษาค้นคว้าผ่านเว็บไซต์แบบออนไลน์ โดยรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรวัฒนธรรมภายในเฉพาะพื้นที่วัดระฆังโฆสิตาราม

4.2 การกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการทำวิจัยครั้งนี้ เป็นบุคคลที่มีความรู้ของเขตพื้นที่ที่ศึกษา เลือกเก็บข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive sampling) ได้แก่ เจ้าหน้าที่ผู้ดูแล หรือหน่วยงานของที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา คือนางสาวดลพร ผลเกิด ผู้ดูแลพระตำหนักแดง วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร และนายศุภชัย อิศรางกูร ณ อยุธยา อดีตประธานกลุ่มอนุรักษ์เมือง ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยผู้ดูแลคณะ 2 วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร และพระสงฆ์, แม่ชี ที่คอยดูแลในเขตพระอุโบสถ ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิและสามารถให้ข้อมูลกับข้อสันนิษฐานต่องานวิจัยนี้ได้

4.3 การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ทรงคุณวุฒิที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจสอบถาม และประสานงานในการขออนุญาตการสัมภาษณ์ในเบื้องต้น และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลในการลงภาคสนามดังนี้

4.3.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviewing) เพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยแบ่งเป็นแนวคำถามได้ 4 ตอนดังนี้ 1) ประวัติกับข้อมูลพื้นฐานของวัดระฆัง 2) เหตุการณ์ที่สำคัญที่เป็นตัวเชื่อมโยงมาถึงทรัพยากรวัฒนธรรม 3) การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร

4.3.2 เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่ กล้องถ่ายภาพ เครื่องบันทึกเสียง สมุดจดบันทึก

4.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการลงภาคสนามเพื่อสำรวจ บริบทพื้นที่ และค้นหาผู้ที่สามารถให้ข้อมูลได้ แล้วจึงนัดหมายวันเวลาในการให้สัมภาษณ์เชิงลึก เมื่อถึงวันเวลาที่ได้นัดหมายแล้วจึงทำการสัมภาษณ์ เมื่อผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แล้วจะนำเสียงทำเก็บบันทึกจากการสัมภาษณ์มาถอดเทป เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นที่เรียบร้อย จากการค้นคว้าเอกสาร การสำรวจ การสัมภาษณ์แล้ว จึงนำข้อมูลที่รับมาตรวจสอบข้อเท็จจริงโดยนำบทสัมภาษณ์และข้อมูลเอกสารมาประกอบกัน มีการสังเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นการศึกษาที่กำหนดไว้

4.5 ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมภายในวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร โดยจะมุ่งเน้นศึกษาทรัพยากรหลักที่สำคัญภายในวัด ได้แก่ พระอุโบสถ หอพระไตรปิฎก ตำหนักแดง ตำหนักทอง พระวิหารสมเด็จพระสังฆราช (สี) พระเจดีย์สามองค์ พระปรางค์องค์ใหญ่ และพระประธานอัมรินทร์

5. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาคคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมในวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร พบว่ามีทรัพยากรที่ทรงคุณค่า ดังนี้

5.1 พระอุโบสถ

พระอุโบสถเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าโดดเด่นในด้านสถาปัตยกรรมและด้านศิลปกรรม มีลักษณะเป็นพระอุโบสถที่สร้างตามทรงแบบรัชกาลที่ 3 มีลักษณะเป็นหลังคา 3 ชั้น มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ และคันทวยสลักเสลาอย่างวิจิตรงดงาม บริเวณมุขด้านหน้าและหลังทำปีกนกคลุมมุขอยู่ในระยະไฮราหน้าจั่ว ตอนใต้จั่วหรือหน้าบัน ที่จำหลักลายพระนารายณ์ทรงครุฑ ประดับลายกนกปิดทองอย่างประณีต เจาะเป็นช่องหน้าต่าง 2 ช่อง แทนแผงแรคสองเหนือประตูหน้าต่างรอบพระอุโบสถติดกระฉิ่งปูนปั้นปิดทองทำเป็นรูปชุ้มบนบานประตูหน้าต่างด้านนอกเขียนลายรดน้ำปิดทองมีรูปประฆังเป็นเครื่องหมาย ด้านในเป็นภาพเขียนทวารบาลยืนแทนพระบายศรีตั้งงาม บริเวณฝาผนังภายในพระอุโบสถโดยรอบเขียนภาพจิตรกรรมที่ได้รับการยกย่องว่ามีงดงามมาก โดยผนังด้านหน้าพระประธานเขียนเป็นภาพพระพุทธเจ้าแสดงยมกปาฏิหาริย์ก่อนเสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และตอนเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ด้านหลังพระประธานเขียนภาพพระมาลัยขณะขึ้นไปนมัสการพระมหาจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เบื้องล่างเขียนภาพสัตว์นรกในอาการต่างๆ ภาพฝาผนังส่วนที่เหลือ เบื้องบนเขียนเป็นเทพชุมนุม ตอนล่างสุดเขียนภาพทศชาติของพระพุทธเจ้าที่เป็นชาติกประกอบการเทศมหาชาติของวัดระฆัง ซึ่งมีลักษณะการเขียนได้อย่างมีชีวิตชีวาอ่อนช้อยและแสงสีเหมาะสมกับเรื่องราว ภาพเหล่านี้เขียนโดย พระวรวงศ์วาจิตร (ทอง จารุจิตร) จิตรกรเอกในสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อราว พ.ศ. 2465 ครั้งมีการบูรณะซ่อมแซมพระอุโบสถในรัชกาลนั้น

พระอุโบสถ (ที่มา : <http://www.watrakang.com/history.php>)

5.2 หอพระไตรปิฎก

หอพระไตรปิฎกเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าโดดเด่นในด้านสถาปัตยกรรม ด้านประวัติศาสตร์ ซึ่ง “เดิมเป็นที่ประทับของในหลวงรัชกาลที่ 1 ในสมัยกรุงธนบุรี ต่อมาเมื่อในหลวงรัชกาลที่ 1 เสด็จขึ้นครองราชในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จึงโปรดให้เรือเดิมมาถวายแก่วัดระฆังมาปลูกไว้บนบริเวณที่ขุดพบพระขี้ผึ้งเสียดิ” (ศุภชัย อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2565) หอพระไตรปิฎกเป็นลักษณะรูปเรือ 3 หลังแฝด หอด้านใต้ลักษณะเป็นทอนนอน หอกลางเป็นห้องโถง หอด้านเหนือเข้าใจว่าเป็นห้องรับแขก ของเดิมเป็นหลังคามุงจาก ได้เปลี่ยนเป็นมุงกระเบื้อง ชายคาเป็นรูปเทพพนมเรียงรายเป็นระยะๆ เปลี่ยนฝาสำหรับดัดไม้ขัดและเสียบกระแวงเป็นขัดด้วยหน้ากระดานไม้สักกระหว่างลูกสกล ใช้แผ่นกระดานไม้สักเทียบฝาภายในแล้วเขียนรูปภาพต่างๆ บานประตูด้านใต้เขียนลายรดน้ำ บานประตูหอกลางด้านตะวันออกแกะเป็นลายกนกวายุภักษ์ ประกอบด้วยกนกเครือเถา บานซุ้มประตูนอกชานแกะเป็นมังกรลายกนกดอกไม้ภายนอกติดคันทวยสวยงาม ภายในมีตู้พระไตรปิฎกขนาดใหญ่เขียนลายรดน้ำ 2 ตู้ ประดิษฐานไว้ในหอด้านเหนือ 1 ตู้ หอด้านใต้ 1 ตู้ (กรมศิลปากร, 2564) หอพระไตรปิฎกนี้ตั้งอยู่ภายในเขตพุทธาวาส ทิศใต้ของพระอุโบสถ บริเวณด้านหน้าหอพระไตรจะเป็นสวนระฆัง ซึ่งเป็นสถานที่เงียบสงบ มักนิยมเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของผู้แสวงบุญ

หอพระไตรปิฎก

5.3 ตำหนักแดง

ตำหนักแดงเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าโดดเด่นในด้านสถาปัตยกรรมและด้านประวัติศาสตร์ มีลักษณะเป็นเรือนไม้สักฝาปะกนกรมพระราชวังบวรสถานพิมุขทรงยกถวายเป็นวัดระฆังโฆสิตารามเพื่อปลูกเป็นกุฏิสงฆ์ ปัจจุบันอยู่ภายในบริเวณคณะ 2 เชื่อกันว่าเป็นตำหนักสำหรับทรงกรมฐานของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (พระเจ้าตากสิน) (ดลพร ผลเกิด, 2565) สันนิษฐานจากพระตำราสของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งได้ตรัสกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เมื่อเสด็จมาทอดพระเนตรกุณินี้ว่า นี่เป็นตำหนักปรกของพระเจ้ากรุงธนบุรี หลักฐานที่น่ามาอ้างอิงคือฝาประจันที่ไขกั้นห้องภายในตำหนักเดิม เขียนรูปอสูรต่างๆ ชนิด และมีภาพพระภิกษุเจริญกรรมฐาน ซึ่งสอดคล้องกับพระอุปนิสัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่ปัจจุบันภาพเหล่านี้ลบเลือนหายไปหมดสิ้นแล้ว และยังเป็นสถานที่บรรจุพระอัฐิของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ซึ่งเป็นปูชนียบุคคลสำคัญ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของพุทธศาสนิกชน ซึ่งสามารถเข้ามาภายในตำหนักเพื่อสักการะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และสมเด็จพระพุฒาจารย์ได้ (กรมศิลปากร, 2564)

ตําหนักแดง

(ที่มา : <http://www.watrakang.com/history.php>)

5.4 หอพระไตรปิฎกหลังเล็ก (ตําหนักทอง)

หอพระไตรปิฎกหลังเล็ก หรือตําหนักทองเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าโดดเด่นในด้านสถาปัตยกรรมและด้านประวัติศาสตร์ อยู่หน้าตําหนักแดง ในคณะ 2 มีความโดดเด่นมีลักษณะเป็นเรือนไม้ฝาปะกน ปิดทอง ทาสีเขียวสด ประตูหน้าต่างเขียนลายรดน้ำสวยงามมาก (watrakang, 2547) “เดิมทีเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้เสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงสั่งให้รื้อพระ ตําหนักทองซึ่งเป็นที่ประทับเดิมของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มาเป็นที่ประทับของสมเด็จพระสังฆราช(สี) ได้ชะลอเรือนมาปลูกบริเวณทางทิศใต้ของพระอุโบสถวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร มี” (ศุภชัย อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2565) ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้เกิดเพลิงไหม้เสนาสนสงฆ์ ทำให้ตําหนักทองก็ถูกเพลิงไหม้ไปด้วย และได้บูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่พร้อมกับพระตําหนักแดง ซึ่งเดิมฝาประจันห้องเขียนรูปภาพพุทธต่างชนิด มีภาพพระภิกษุเจริญอุสุภกรรมฐาน เดียวนี้ภาพนั้นสูญหายหมดแล้ว คงอยู่แต่ตัวตําหนักเท่านั้น

หอพระไตรปิฎกหลังเล็ก (ตําหนักทอง)

5.5 พระวิหารสมเด็จพระสังฆราช (สี)

พระวิหารสมเด็จพระสังฆราช (สี) เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าโดดเด่นในด้านสถาปัตยกรรม ตั้งอยู่ด้านหน้าพระอุโบสถ มีลักษณะเป็นหลังคามุงกระเบื้องเคลือบติดคันทวยตามเสาอย่างสวยงาม หน้าบันทั้งสองด้านจำหลักรูปฉัตร 3 ชั้น อันเป็นเครื่องหมายพระยศสมเด็จพระสังฆราช วิหารหลังนี้เดิมหลังคาเป็นทรงปั้นหย่า เรียกว่าศาลาเปลื้องเครื่อง ต่อมา พระราชธรรมภานี (ละมุล) อดีตเจ้าอาวาสรูปที่ 10 ได้เปลี่ยนเป็นหลังคาทรงไทย มีชื่อฟ้าโบริกะกา หางหงส์ เมื่อ พ.ศ. 2504 เพื่อประดิษฐานพระอัฐิสมเด็จพระสังฆราช (สี) ซึ่งเดิมบรรจุอยู่ในรูปพระศรีอารียเมตไตรย ประดิษฐานในซุ้มพระปราศรัยวัดระฆังโฆสิตาราม ต่อมาได้ย้ายมาไว้ที่พระวิหารที่ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่เพื่อยก

ย่องพระเกียรติของพระองค์ ปัจจุบันเปิดเป็นวิหารให้ผู้แสดงบุญเข้ามาสักการะแก่สมเด็จพระสังฆราช 2 แผ่นดิน จะเห็นได้ว่าพระวิหารสมเด็จพระสังฆราช (สี) (ศุภชัย อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2565)

พระวิหารสมเด็จพระสังฆราช(สี)
(ที่มา : <http://www.watrakang.com/history.php>)

5.6 พระเจดีย์ 3 องค์

พระเจดีย์ 3 องค์ เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าโดดเด่นในด้านสถาปัตยกรรม เป็นพระเจดีย์ที่มีเพียงที่เดียวในประเทศไทย ซึ่งสร้างไว้เพื่อระลึกถึงบุคคลสำคัญ สร้างโดยเจ้านายวังหลัง 3 องค์ คือ กรมหมื่นนราเทเวศร์ (พระองค์เจ้าชายपाल ต้นสกุล ปาลกะวงศ์) กรมหมื่นนเรศร์โยธี (พระองค์เจ้าชายบัว) และกรมหมื่นเสนีย์บริรักษ์ (พระองค์เจ้าชายแดง ต้นสกุล เสนีวงศ์) สร้างโดยเสด็จพระราชกุศลในรัชกาลที่ 3 เมื่อคราวสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ เป็นเจดีย์ย่อเหลี่ยมไม้ยี่สิบ ทรงจอมแห ทรวดทรงงดงามมาก แต่เป็นเจดีย์ขนาดย่อม ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของพระอุโบสถหลังปัจจุบัน

พระเจดีย์ 3 องค์

5.7 พระปราสาทองค์ใหญ่

พระปราสาทองค์ใหญ่เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าโดดเด่นในด้านสถาปัตยกรรม สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 ซึ่งพระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาสร้างพระปราสาท พระราชทานร่วมกุศลกับสมเด็จพระที่นั่งพระองค์ใหญ่ (สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง กรมพระยาเทพสุดาวดี พระนามเดิม สภา) ตั้งอยู่หน้าพระวิหาร ได้รับการยกย่องจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ว่า เป็นพระปราสาทที่ทำถูกแบบที่สุดในประเทศไทย (watrakang, 2547) พระปราสาทองค์นี้จัดเป็นพระปราสาทแบบ สถาปัตยกรรมรัตนโกสินทร์ยุคต้น ที่มีทรวดทรงงดงามมาก จนยึดถือเป็นแบบฉบับของพระปราสาทที่สร้างในยุคต่อมา (ศุภชัย อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2565)

พระปรารค์องค์ใหญ่

5.8 พระประธานยัมรับฟ้า

พระประธานยัมรับฟ้าเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าโดดเด่นในด้านประติมากรรม เป็นพระพุทธรูปเนื้อทองสำริด เป็นปางสมาธิ หน้าตักกว้างประมาณ 4 ศอกเศษ เบื้องพระพักตร์มีรูปพระสาวก 3 องค์ นั่งประนมมือดูจรับพระพุทธรูปโอวาท (watrakang, 2547) “ซึ่งเป็นพระประธานที่ถูกถอดแบบพระประธานในสมัยอยุธยา ขึ้นชื่อว่าเป็นพระประธานที่ถูกถอดแบบมาได้อย่างถูกต้องที่สุดในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์” (ศุภชัย อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2565) และยังได้รับการยกย่องว่าเป็นพระประธานที่งดงามมาก ที่มาของชื่อ “ยัมรับฟ้า” ปรากฏว่าครั้งหนึ่งเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาถวายผ้าพระกฐิน ได้ทรงมีพระราชดำรัสแก่ผู้เข้าเฝ้าฯ ใกล้ชิดว่า ไปวัดไหนไม่เหมือนมาวัดระฆังพอเข้าประตูโบสถ์พระประธานยัมรับฟ้าทุกที ด้วยเหตุนี้จึงทรงถวายเครื่องราชอิสริยาภรณ์นพรัตนราช วราภรณ์ และมหาปรมาภรณ์ช้างเผือกแก่พระประธานองค์นี้เป็นพิเศษ และพระประธานองค์นี้ก็ได้นามว่า พระประธานยัมรับฟ้า ตั้งแต่นั้นมา ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถ

พระประธานยัมรับฟ้า

5.9 พระวิหารสมเด็จพระโต พรหมรังสี

พระวิหารสมเด็จพระโต พรหมรังสี เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีคุณค่าโดดเด่นในด้านความศรัทธา วิหารสมเด็จพระโต พรหมรังสี เป็นพระวิหารด้านหน้าอุโบสถสร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงบุญนียบุคคลสำคัญที่เป็นที่เคารพเลื่อมใสในพุทธศาสนิกชนคน

ไทยมายาวนาน คือสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ในพระวิหารเป็นที่ประดิษฐานรูปหล่อสมเด็จพระราชาคณะของ วัดระฆังโฆสิตารามไว้ 3 องค์ด้วยกัน คือ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ประดิษฐานอยู่ตรงกลาง สมเด็จพระพุฒาจารย์ (หม่อมเจ้าทัต เสนีวงศ์) ประดิษฐานอยู่ทางซ้าย และสมเด็จพระพุฒาจารย์ (หม่อมราชวงศ์เจริญ อิศรางกูร) ประดิษฐานอยู่ทางขวา เห็นได้ว่าหากมาวัดระฆังประชาชนจะได้มาจุดมุ่งหมายหลักในการเข้ามาสักการะหลวงปู่โต เป็นปูชนียบุคคลซึ่งเปรียบเป็นเชิงสัญลักษณ์ของวัดระฆัง เป็นอันดับแรกเสมอ (FB : วัดระฆังโฆสิตารามรวมหาวิหาร, 2561)

รูปหล่อสมเด็จพระราชาคณะของวัดระฆังโฆสิตารามในวิหารสมเด็จพระ
(ที่มา : <https://web.facebook.com/watrakhang.official>)

6. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมวัดระฆังโฆสิตารามรวมหาวิหาร พบว่า ภายในวัดระฆังโฆสิตารามรวมหาวิหาร เป็นแหล่งร่วมมรดกทรัพยากรวัฒนธรรมสำคัญ ซึ่งมีคุณค่า 6 ด้านด้วยกัน ได้แก่ 1) ด้านความศรัทธา 2) ด้านสถาปัตยกรรม 3) ด้านศิลปกรรม 4) ด้านประติมากรรม และ 5) ด้านประวัติศาสตร์ 6) ด้านวิทยาการและการศึกษา ซึ่งมี 1) ด้านประวัติศาสตร์ 2) ด้านศิลปกรรม 3) ด้านวิทยาการและการศึกษา 4) ด้านสถาปัตยกรรม ที่สอดคล้องกับแนวคิดของ นายเดชาชาติ นิลวิเศษ (2557 อ้างถึงใน เศรษฐกิจจิวิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, 2552) กล่าวว่า ในหนังสือเรื่องการอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม ว่าการประเมินคุณค่ามรดกวัฒนธรรม เป็นกระบวนการเพื่อให้การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมต่างๆ เป็นไปอย่างครบถ้วนสมบูรณ์กระบวนการก่อนที่จะตัดสินใจดำเนินการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม ชุมชน เมือง ศิลปะวัฒนธรรม อาคาร โบราณสถานและบริหารจัดการมรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องจะต้องทำการศึกษาวิจัยในทุกสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง เพื่อจะหนักถึงคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมให้ถ่องแท้แล้วทำการประเมินคุณค่าคุณค่าในภาพรวมคุณค่าเฉพาะด้าน เช่น 1) คุณค่าทางสุนทรียภาพ 2) คุณค่าทางประวัติศาสตร์ 3) คุณค่าทางโบราณคดี 4) คุณค่าทางศิลปกรรม 5) คุณค่าทางสถาปัตยกรรม 6) คุณค่าทางวิทยาการและการศึกษา 7) คุณค่าในเรื่องขนาดโครงสร้างและวัสดุ ซึ่งทรัพยากรวัฒนธรรมที่โดดเด่นที่สุดในวัดจะเห็นด้วยกันเป็น 5 ด้าน คือ 1) ด้านศรัทธา จากการสอบถามเห็นได้ว่าประชาชนสนใจวัดระฆังเนื่องด้วยเป็นวัดที่เก่าแก่มี่ชื่อเสียง และนับถือปูชนียบุคคลอย่างสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) 2) ด้านประวัติศาสตร์ ที่วัดระฆังมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมบางส่วนที่สำคัญเป็นมรดกตกทอดมาถึง 3 ยุคสมัย ทำให้ผู้สนใจในด้านประวัติศาสตร์สนใจที่จะศึกษาที่มาหาหลักฐานในการตั้งรกรากในอดีต 3) ด้านสถาปัตยกรรม 4) ด้านศิลปกรรม 5) ด้านประติมากรรม ทั้ง 3 ด้านนี้ นับเป็นด้านหนึ่งี่สร้างแรงจูงใจและความตระตรึงใจแก่ประชากรจากความงดงามล้ำค่าของตัวทรัพยากรวัฒนธรรมนั่นเอง นอกจากนี้ยังเห็นวัดโดยภาพรวมวัดระฆังยังมีคุณค่าที่ไม่สามารถจับต้องหรือพบเห็นได้ คือคุณค่าในด้านด้านวิทยาการและการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าวัดระฆังคือแบบอย่างในการเผยแพร่ความรู้เป็นต้นแบบโรงเรียนปฏิบัติธรรมในระดับประเทศ

7. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย และข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรมีการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อที่จะสามารถมีแบบประเมินเป็นตัวชี้วัดค่าว่าคุณค่าของตัวทรัพยากรวัฒนธรรมให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ได้ข้อสรุปที่เป็นจริงและแม่นยำ นอกจากนี้ควรศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องของบริบทพื้นที่ชุมชนใกล้เคียงร่วมด้วย เพราะวัดระฆังตั้งอยู่ในพื้นที่ที่อุดมไปด้วยมรดกทางวัฒนธรรมมากมายตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รวมเป็นระยะเวลากว่า 480 ปีแล้ว จึงควรศึกษาในเรื่องของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน แล้วถอดแบบการจัดการมาเป็นกรณีศึกษาในผลงานวิจัยผลงานต่อไป

8. บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2564). ไขความรู้จากศูกรมศิลป์ ตอน “จิตรกรรมฝาผนังในหอไตร วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร”. เข้าถึงเมื่อ 21 มกราคม. เข้าถึงได้จาก <https://youtu.be/hpWX2yjLyME>
- เดชชาติ นิลวิเศษ. (2557). ทรัพยากรวัฒนธรรมในวัดบวรนิเวศวิหาร. เข้าถึงเมื่อ 15 ธันวาคม. เข้าถึงได้จาก <http://www.sure.su.ac.th/xmlui/bitstream/id/6e96e4a6-110b-46a7-adad>
- ศิริกุล สันติชาติ วราพรรณ ชัยชนะศิริ และดารา มากนวล. (2545). โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน : กรณีศึกษาย่านวัดระฆังโฆสิตาราม และพื้นที่ใกล้เคียง. เข้าถึงเมื่อ 8 มกราคม. เข้าถึงได้จาก https://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail?Resolve_DOI=สามารถ
- เที่ยงพูนวงศ์. (2557). การจัดการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนกรณีศึกษา : วัดใหญ่อินทาราม จังหวัดชลบุรี. เข้าถึงเมื่อ 11 มกราคม. เข้าถึง http://digital_collect.lib.buu.ac.th/dcms/files/55930286/title.pdf
- ห้องสมุดวัดระฆังโฆสิตาราม วรมหาวิหาร. (2547). ประวัติ วัดระฆังโฆสิตาราม วรมหาวิหาร. เข้าถึงเมื่อ 12 มกราคม. เข้าถึงได้จาก <http://www.watrakang.com/history.php>
- Bangkok TV. (2558). รายการเที่ยวกรุงกับโกดัดโบราณ - วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร 02. เข้าถึงเมื่อ 5 กุมภาพันธ์. เข้าถึงได้จาก <https://youtu.be/nkit26v1Vgc>
- Bit-Map Photo. (2561). สารคดี วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร หลวงพ่อโต. เข้าถึงเมื่อ 21 มกราคม. เข้าถึงได้จาก <https://youtu.be/2u7Ki3JY9w>
- Wikipedia. (2565). วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร-วิกิพีเดีย. เข้าถึงเมื่อ 4 ธันวาคม. เข้าถึงได้จาก <https://th.m.wikipedia.org/wiki/>